

“

Večina
gospodarskih,
industrijskih in
trgovskih podjetij
ter denarnih
zavodov je bila
zaplenjenih, ne pa
nacionaliziranih.

Dr. Milko Mikola je zgodovinar in eden najboljših poznavalcev poveljne represije v Sloveniji. Poučeval je zgodovino na srednji šoli, se nato zaposlil v Zgodovinskem arhivu Celje in začel spoznavati gradivo o poveljnem delovanju režima. Bil je tudi vodja Sektorja za popravilo krivic in prvi vodja Študijskega centra za narodno spravo. Njegovo temeljno delo je Rdeče nasilje, za katerega je dobil tudi Zoisovo priznanje, letos poleti pa je izdal knjigo z naslovom Neoprostljivo, ki govori o komunističnih zločinih nad ženskami in otroki. Mikola dokaže, da je bil komunizem do teh skupin prebivalstva podobno nasilen kot nacizem.

DR. MILKO MIKOLA, ZGODOVINAR

»SAMO RESNICA nas bo osvobodila«

Kršenje človekovih pravic je bilo do leta 1990 prepovedana tema. – Slovensko narodno elito so komunisti popolnoma uničili. – Nekatere podjetnike so obsodili na smrt in jih tudi usmrtili. – Po vojni sta starša videla, da so oblast prevzeli lumpenproletarci, delomrzneži; to sta začela kritizirati, kar je bilo nespametno. – Leta 1948 se je represija komunističnega režima proti t. i. razrednim sovražnikom še okrepila. – Leva politična opcija se nikoli ni odrekla komunistični partiji in komunistični revoluciji.

DR. JOŽE MOŽINA

IVO ŽAJDELA/DRUŽINA

Raziskovanja kršenja človekovih pravic po vojni ste se lotili po letu 1990. Prej je bila nad to temo koprena molka in zanikanja.

Ta problematika je bila do leta 1990 prepovedana tema. Kdor bi se je lotil in skušal kaj objavljati s tega področja, bi verjetno doživel sankcije. Takrat so o teh temah pisali v inozemstvu, Slovenci, ki so ubežali pred tem nasiljem. Vnos njihovih knjig v Slovenijo je bil prepovedan.

Ko ste se lotili raziskovanja, so bile prve teme »zaplembe«.

Preučevanja poveljne zgodovine in poveljne represije v Sloveniji sem se lotil v začetku devetdesetih let, ko sem se zaposlil v Zgodovinskem arhivu Celje. Pregledoval sem kazenske spise Okrožnega sodišča v Celju, naletel na sodbe vojaških sodišč, sodišča narodne časti ter na gradivo o zaplembah. Takrat sem se odločil, da začnem preučevati to problematiko, ki je bila do takrat še neobdelana. Tako sem stopil na pot preučevalca poveljne represije.

Leta 1995 ste iz zaplemb tudi doktorirali. Povejva kaj več o tej temi.

Kaj je hotela takrat poveljna oblast s tem doseči in kaj je dosegla?

Predvsem me je začelo zanimati, kako so podjetja v Sloveniji prešla v državne roke. Znana je bila samo nacionalizacija podjetij. Petega decembra 1946 je bil sprejet zakon o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij. Ko sem naletel na spise o zaplembah, sem čedalje bolj spoznaval, da je bila večina gospodarskih, industrijskih in trgovskih podjetij ter denarnih zavodov dejansko zaplenjenih, ne pa nacionaliziranih. V čem je razlika? Zaplemba je

predstavljala kazenski ukrep. Tistemu, ki je bil obsojen na zaplembo, so odvzeli premoženje in ga obsodili na odvzem prostosti s prisilnim delom, nekatere pa celo na smrt. Pri nacionalizaciji pa je šlo za prisilni odvzem premoženja proti odškodnini. Te odškodnine bivšim podjetnikom niso bile nikoli izplačane. Zaplomba je torej veliko hujši razlastitveni ukrep. Preko 90 odstotkov podjetij je bilo zaplenjenih, tako da je bila nacionalizacija samo formalni razlastitveni ukrep.

Interes države oziroma konkretno partije je bil, da pride do premoženja z zaplembami. Pri zaplembah namreč ni bilo treba izplačati nobene odškodnine, poleg tega pa so lastnike obsodili in jih s tem še moralno diskreditirali. Partija je tako dejansko poddržala ves gospodarski sektor.

Torej to, kar je nastajalo prej v desetletjih ali pa celo stoletjih.

Najobsežnejše zaplembe so bile zaplembe nemškega premoženja, to je premoženja oseb nemške narodnosti in nemškega rajha. Teh zaplemb je bilo okoli 20.000. Izvajale so jih zaplembne komisije kot upravni organi pri okrajnih ljudskih odborih, in sicer na podlagi odloka Avnoja z dne 21. novembra 1944. Pri tem zaplembne komisije niso ugotovljale dejanske krivde, ampak so premoženje zaplenile na narodni podlagi, če so ugotovile, da je bila oseba nemške narodnosti. Večino so potem tudi izgnali v Avstrijo.

Žrtve zaplemb so bili tudi slovenski podjetniki, ki so jim sodili pred civilnimi sodišči. Usoda tistega, ki so ga postavili pred sodišče, je bila vnaprej znana: obsodba na dolgoletno zaporno kazen s prisilnim delom in zaplembo premoženja. Nekatere podjetnike so obsodili na smrt in jih tudi usmrtili.

Vsakogar formira družinska izkušnja. Zgodba vaše družine je zelo težka. Vaši starši so v bistvu sodelovali s partizanskim gibanjem, in to zelo ognjevit.

Ponosen sem na to, da sta moja starša sodelovala v uporabi proti okupatorju, ker je upor proti okupatorju treba ceniti in predstavlja vrednoto. Seveda z določenimi pomisleki, da se ne bi smel izvajati tako, da je terjalo toliko civilnih žrtev, kot se je recimo zgodilo v Dražgošah. Predvsem pa je bilo napačno to, da je partija izrabila upor proti okupatorju za revolucijo in za

prevzem oblasti. Moja starša sta sodelovala z Osvobodilno fronto oziroma s partizani, ne da bi računala na neke privilegije, ki jih tudi nikoli nista uživala. Moj oče je bil partizanski vodič. Partizanstvo je na Štajerskem zaživel po prihodu 14. divizije 1944. Takrat so partizani vzpostavili tudi obveščevalno službo. Partizanske enote so minirale progo južne železnice, po kateri so Nemci dovažali orožje in vojsko na sever Italije. Moj oče je partizanske enote vodil od Grobelnega pri Šentjuru do vitanjskega Pohorja, mama pa je vodila javko. Obveščevalna služba je namreč našo hišo določila za javko, kjer se je zbirala partizanska pošta, ki jo je prinašala neka uradnica s pošte na Grobelnem. Tam je od železničarjev dobila vse podatke, kdaj pridejo nemške vojaške kompozicije z municijo, vojaštvom in orožjem. To je prinesla k nam in mama je to posredovala kurirju oziroma obveščevalcu.

Kako pa ste se kmalu po vojni znašli na t. i. napačni strani?

Po vojni sta starša videla, da so oblast prevzeli lumpenproletarci, delomrzneži. To sta začela kritizirati, kar je bilo nespametno. Nista se namreč zavedala, s kom imata opravka in kakšne posledice ju lahko doletijo. Oče je to jasno izražal, prav tako tudi mama. Mama se ni hotela vključiti v Antifašistično fronto žensk (AFŽ) in je njihove aktivistke enostavno odslovila, ko so jo prišle nagovarjati. Predstavniki lokalne oblasti – Krajevnega ljudskega odbora Grobelno – so se staršema maščevali. Predpisali so jima tako visoko obvezno oddajo, da je enostavno nismo zmogli in smo stradal, ko so nam pobrali žito.

Starša sta bila zaprta. Vse mogoče je bilo.

Ker starša nista zmogla dati predpisane količine obvezne oddaje žita, so najprej zaprli mamo, ker je preprečila, da bi odpeljali vole. To se je razumelo kot gospodarska sabotaža. Ko je mama hote-

“

Ko je mama hotela preprečiti, da bi odpeljali vole, so jo pretepli in zbili na tla, nato je bila celo zaprta. Takrat sem imel štiri leta.

Knjiga Rdeče nasilje: Represija v Sloveniji po letu 1945 (Mohorjeva družba, 2012) je prva obsežna zgodovinska študija s celovitim pregledom nasilja, ki ga je komunistična oblast v Sloveniji po letu 1945 izvajala nad svojimi dejanskimi in domnevnimi nasprotniki.

la preprečiti, da bi odpeljali vole, so jo pretepli in zbili na tla, nato je bila celo zaprta. Ko sem to doživel, sem imel štiri leta. Leta 1951 pa je bil zaprt še oče. Obsojen je bil na štiri mesece zapore in na denarno kazen.

Odločili ste se za študij zgodovine in postali srednješolski profesor zgodovine. Kaj vas je nato doletelo?

Deset let sem poučeval zgodovino na Šolskem centru Borisa Kidriča v Celju. Ko sem oktobra 1982 ravnatelja opozoril na nekatera nemoralna dejanja, ki so jih posamezniki počenjali z našimi učenci, in zahteval, da to uredi, je namesto tega, da bi ukrepal proti storilcem, odstranil mene iz šole. Dobil sem na mizo list, napisan v prvi osebi, da prostovoljno prekinjam delovno razmerje.

Bil sem poklican na Občinski ZKS Celje k predsedniku Komiteja za splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito, ki mi je jasno povedal, da mi je prepovedano poučevanje na katerikoli šoli v Sloveniji. To so tudi dosledno upoštevali.

Pristali ste v arhivu in začeli raziskovati primarno arhivsko gradivo, ki govori o povojni represiji. Kaj vas je najbolj pritegnilo?

Takrat je bilo odprto delovno mesto arhivista v celjskem arhivu. Zaposlil sem se v arhivu in tam prišel v stik z gradivom, ki se nanaša na izvajanje povojne represije. To mi je omogočilo, da sem se odločil, da bom to raziskoval in obeloda-

nil krivice, ki so se zgodile mojima staršema ter tisočem in tisočem drugim.

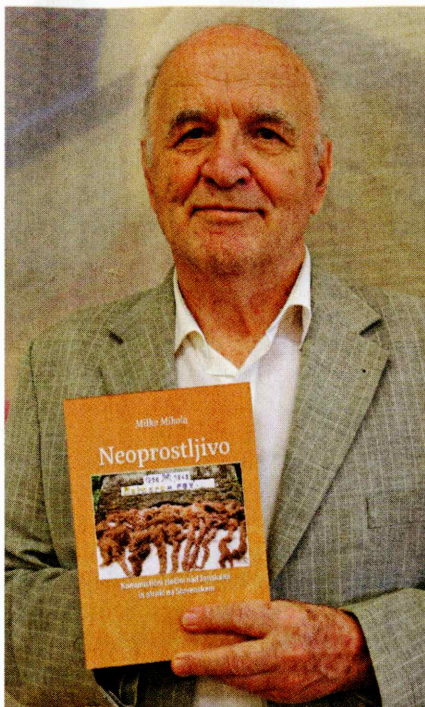
Vaše temeljno delo (napisali ste sicer blizu 20 knjig) je knjiga Rdeče nasilje. To je prvo temeljno delo, ki sistematično govori o komunističnem nasilju že med vojno, zlasti pa po vojni. Kakšen je bil obseg tega nasilja?

Do izida moje knjige Rdeče nasilje v letu 2012 v Sloveniji še nismo imeli knjige, v kateri bi bila povojna represija v celoti prikazana. Poleg pobojev so namreč po vojni obstajale še številne druge oblike represije komunističnega režima, in sicer: množične nasilne razlastitve premoženja, pošiljanje nasprotnikov v koncentracijska in delovna taborišča, množično obsojanje nasprotnikov komunističnega režima na zaporne kazni s prisilnim delom, izgoni prebivalstva iz kraja bivanja. Ti represivni ukrepi so prizadeli več 10.000 ljudi, skupaj z njihovimi svojci pa več 100.000.

Obstoj osmih večjih in več manjših koncentracijskih taborišč, štirih kazenskih taborišč za prisilno delo, blizu 20 taborišč za družbeno koristno delo, 17.000 beguncev, ki so ob koncu vojne pred nasiljem zbežali v Avstrijo in Italijo in se potem razselili po celem svetu, 16.000 političnih obsojencev, 25.000 političnih zapornikov, 60.000 nasilnih razlastitev premoženja, izgoni nemške manjšine, celo madžarskih družin. Katera od teh žalostnih zvrsti vas je najbolj prizadela in najbolj obremenila?

No, gotovo so to poboji. Ko so tisočim vzeli življenje, ne da bi bili obsojeni in da bi jim bilo dokazano kakšno kaznivo dejanje. Najbolj pa so me prizadeli poboji žena, mater, deklet, zlasti še otrok.

O tem govori knjiga Neoprostljivo: Komunistični zločini nad ženskami in otroki na Slovenskem. Navajate, da so

Knjiga Neoprostljivo: Komunistični zločini nad ženskami in otroki na Slovenskem (Družina, 2024) prinaša sistematičen in podroben prikaz izvajanja nasilja nad ženskami in otroki med vojno in po njej.

komunisti med vojno in po vojni pobili skupaj 3.000 žensk in otrok; od tega je petina otrok, ostalo so ženske. Fašistični okupator načeloma ni pobijal žensk.

Na Slovenskem so med vojno žene, matere, dekleta in otroke pobijali samo nacisti in komunisti. Treba pa je poudariti, da so podobne zločine izvajali tudi pripadniki protirevolucionarnih enot – pripadniki vaških straž in slovenskega domobranstva ter slovenski četniki.

Pri nas imamo na oblasti politične sile, ki so izredno privržene feminizmu, zaščiti na videz šibkih skupin, sploh žensk in otrok, ki pogosto nekritično podpirajo bivši režim. Vaša knjiga je napisana tudi zato, da bi se soočili s to temno platjo preteklosti.

Mislím, da ti ljudje niso prebrali ničesar o tem, kakšno gorje je komunizem v Sloveniji povzročil desetstisočim žrtvam. Povzročil jim je strahotno trpljenje. Če bi to prebrali, ne bi počeli tega, kar počnejo. Oni knjige, ki jim ne odgovarjajo, ker razgaljajo te komunistične zločine, preprosto ignorirajo. Zato, ker

se celotna leva politična opcija nikoli ni odrekla komunistični partiji in komunistični revoluciji.

Vsi se strinjamo, da je potrebno raziskovati zločine okupatorja na Slovenskem, ko pa gre za raziskovanje ravno tako nedolžnih žrtv komunizma, pa je kriterij popolnoma drugačen.

To pa je zato, ker so bile to žrtve tistih, brez katerih današnja leva koalicija ne bi bila na oblasti. Med njimi so tudi taki, katerih očetje so po vojni zasedali pomembne položaje prav po zaslugi partije in komunistične revolucije. Celotno prejšnjo slovensko narodno elito so komunisti popolnoma uničili. Kolikor jih niso fizično likvidirali, so jih tako zastrašili, da niso mogli nuditi nobenega odpora. Za to, da nam vladajo dejansko že od 45. leta naprej, z manjšimi presledki, se imajo zahvaliti komunistični revoluciji. In to bodo branili, dokler se bo dalo.

Zakaj je bil tarča režima slovenski kmet?

Brez kmeta si sploh ne morem predstavljati upora proti okupatorju. Kmet je partizanom dajal hrano, kmet jim je dajal zatočišče. Ampak po vojni so na to pozabili. Ko jih niso več potrebovali, pa so nanje začeli gledati kot na razredne sovražnike, zlasti večje kmete, tako imenovane kulake. Obračun s kmeti je komunistični režim začel leta 1949 po izbruhu spora s Stalinom (Informburo), ker so hoteli Stalinu dokazati, da se pri nas na podeželju ne krepijo kapitalistični elementi, kotjim je to očital Stalin. Takrat so začeli s kolektivizacijo, ko so kmete hoteli nasilno spraviti v zadruga, ki niso bile nič drugega kot inačica sovjetskih kolhozov.

Hočete reči, da se pri nas včasih napačno tretira, da je bil Informburo upor Tita proti Stalinu? Da v bistvu ni šlo za to, da je Stalin pravzaprav izgnal Tita, ampak da se je takrat represija še okrepila.

Nekateri politiki in zgodovinarji še danes trdijo, da smo po letu 1948 v Jugoslaviji prekinili prakso, ki je bila značilna za stalinizem v Sovjetski zvezi, da smo začeli graditi socializem s človeškim obrazom. To sploh ni res. Leta 1948 se je namreč represija komunističnega režima proti t. i. razrednim sovražnikom še okrepila. Med drugim smo imeli

“

Brez kmeta si sploh ne morem predstavljati upora proti okupatorju.

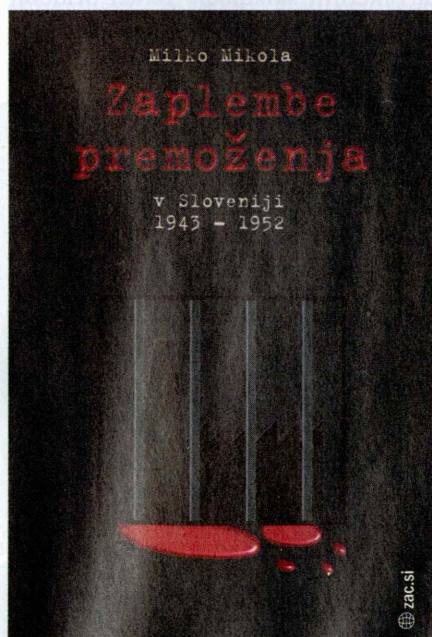
“

Sprašujem se, ali dr. Robert Golob kot predsednik vlade in njegovi ministri ne vedo, da imamo Zakon o popravi krivic, ki je bil sprejet leta 1996.

takrat (1948, 1949) tudi dachavske procese, Goli otok, bila so ustanovljena delovna taborišča za družbeno koristno delo, kamor niso pošiljala obsojencev sodišča, marveč upravni organi, posebne komisije. Ribičič je celo priznal, da je bila Jugoslavija najbolj oktobrška država med vsemi komunističnimi državami in da smo imeli najhujšo represijo proti razrednim oziroma notranjim sovražnikom. Šele ko so spoznali, da si hoče Stalin Jugoslavijo podrediti, so jugoslovanski komunisti začeli opuščati najhujše oblike represije, vendar se je to zgodilo šele v začetku 50. let.

Problem je, ker senzibilnosti do komunističnega nasilja v Sloveniji še vedno ni dovolj. Sploh sedanja oblast ne izkazuje nobenega razumevanja do žrtev komunistič-

Knjiga Zplembe premoženja je obsežna znanstvena monografija - doktorska disertacija dr. Milka Mikole (1999). Gre za prvo doktorsko disertacijo, ki je obravnavala komunistično nasilje.

nega nasilja. Kako ste vi doživeli ukinitve dneva spomina na žrtve komunizma?

Prvič sem bil šokiran že marca leta 2009, ko je tedanji predsednik dr. Danilo Türk ob dnevu žena, ko so podrli zadnjo pregrado v Barbarinem rovu, izjavil, da je to zanj drugorazredna tema. Bil sem strahotno prizadet. Od nekoga, ki je bil visoki uslužbenec Združenih narodov, ki je bil predsednik republike in bi moral biti predsednik vseh slovenskih državljanov, ne bi pričakoval česa takega. Ampak to, da je sedanja slovenska vlada ukinila dan spomina na žrtve komunističnega nasilja, me je pa še dodatno izredno prizadelo. Še toliko bolj, ker zelo dobro poznam to problematiko. Prebral sem ogromno pričevanj teh žrtev, med katerimi jih je večina takšnih, ki so preživeli koncentracijska in delovna taborišča. Sprašujem se, ali dr. Robert Golob kot predsednik vlade in njegovi ministri ne vedo, da imamo Zakon o popravi krivic, ki je bil sprejet leta 1996. Z njim je Republika Slovenija priznala, da so bile v komunizmu državljanom storjene hude krivice, in jih skuša popraviti, kolikor je to mogoče.

Z vašim razkrivanjem množičnega kršenja človekovih pravic v času komunizma so nastale tudi pobude, da se nekaj stori. Sad tega je bil tudi omenjeni zakon. Postali ste vodja Sektorja za popravilo krivic, iz tega je nastal tudi Študijski center za narodno spravo, ki ste ga na začetku vodili. Kako pomembno je, da imamo v sedanjem času Študijski center za narodno spravo?

Da sem leta 2005 prevzel vodenje Sektorja za popravilo krivic in za narodno spravo, me je nagovoril minister za pravosodje dr. Šturm. Na to sem pristal predvsem zato, ker sem želel, da se končno prične preučevanje revolucionarnega nasilja v Sloveniji. Tako sta Sektor za popravilo krivic in za narodno spravo in iz njega nastali Študijski cen-

“

Žrtev komunističnih zločinov nikoli nisem slišal, da bi zahtevale maščevanje. To predstavlja pomembno podlago za spravo.

Knjiga Sodni procesi na Celjskem 1944–1951 je prvo znanstveno delo dr. Milka Mikole. Obravnava sodne procese razlastitev zasebnega premoženja in zlorab sodstva v politične namene pred partizanskimi vojaškimi sodišči, pred senatom Sodišča narodne časti ter pred okrožnim in okrajnim sodiščem v Celju.

ter za narodno spravo dobila nalogo, da začneta odpirati te zamolčane teme.

Ali lahko spravo dosežemo brez resnice, tako da vse pometemo pod preprogo?

Samo resnica nas bo osvobodila. Sem za to, da se na Trgu republike postavi dostojen spomenik upor proti okupatorju, da pa se odstrani spomenik revoluciji, ki je povzročila toliko strahotnega gorja in je razklala slovenski narod. Menim, da bo treba razčistiti tudi zločine, ki jih je v državljanski vojni storila protirevolucionarna stran, ki je po vojni z množičnimi izvensodnimi poboji plačala strahoten davek. Sem za to, da se vse to razčisti, da obžalujemo to, kar se je med vojno in po vojni zgodilo, in se tako spravimo. Pri tem je zelo pomembno to, da žrtev komunističnih zločinov nikoli nisem slišal, da bi zahtevale maščevanje. To predstavlja pomembno podlago za spravo.

Hvala za vaše izjemno delo.

Zapis je povzet po intervjuju, ki je bil predvajan na RTV SLO 1. V celoti je dostopen na: <https://365.rtvsl.si/arhiv/intervju/175070525>.